

Dušan Fatur^X

ENERGETSKI OBJEKTI IN ODLOČITEV O LOKACIJI

Uvod

Posvetovanje je sklicano v času, ko našo deželo pretresajo velika nasprotovanja o smiselnosti posameznih (večjih) posegov v prostor i o njihovi širši družbeni utemeljenosti predvsem zaradi posledic, ki jih puščajo v okolju. Ko premišljujemo o načinih, kako priti do končne odločitve o stvareh, o katerih zelo veliko ljudi nikdar ne pride do enotnega in usklajenega stališča, se šele zavemo teže take odločitve.

Najbrž je prav problematičnost odločitev o posegih v prostor, ki bodo enkrat za vselej spremenili okolje, odločilna, da se veliko zakonodaj, tako pri nas (z izjemo Slovenije), kot v svetu, izogiba podati točen in decidiran odgovor o poti, ki naj pripelje do končne odločitve. To se seveda nanaša na posege, ki so brezkompromisni - v celoti ali v posameznih delih.

Pri opredeljevanju pojma brezkompromisnosti bi želeli posebej ilustrirati poseg na, v tem hipu najbolj spornem jugoslovanskem objektu, HE na Tari. Po začetnem zaprepaščenju ob tem, kako je mogoče v treh republiških skupščinah soglasno odločiti o posegu v enega pomembnih in že opredeljenih delov svetovne naravne dediščine, se je vsul plaz zahtevkov za spoštovanje teh naravnih vrednot.

^XMag.geogr., svetovalec predsednika Republiškega komiteja za varstvo okolja in urejanje prostora, 61000 Ljubljana, Župančičeva 6

V splošno olajšanje pa je nastal kompromisni predlog: del spodnje Tare naj bi ohranili z zamikom akumulacije za 20 km navzgor. Seveda je tudi ta predstavljena akumulacija še vedno v nacionalnem parku in tako zastavljen kompromis ne rešuje osnovne dileme. Ob tem se je ponovno odprlo vprašanje - kako odločati in kdo je tisti, ki naj končno odločitev sprejme. Kljub temu, da imamo v različnih zakonih to jasno opredeljeno, še nobenega spornega problema nismo rešili tako prepričljivo, da bi bilo doseženo splošno, prevladujoče zadovoljstvo.

V preteklih desetletjih so bili najbolj sporni tisti posegi, ki so v korist splošnega razvoja (industrializacije, gradnje stanovanj, prometnice, energetike, vodnogospodarski posegi) prinesli določeno korist za ceno izgube naravnega okolja, rodovitne zemlje, gozdov ali vodotokov. Najbolj v spominu so nam ostali posegi v območja, ki smo jih (v Sloveniji) tradicionalno smatrali kot zaščitena, pa čeprav taka zaščita ni bila (vedno) uzakonjena (npr. Triglavski observatorij, Bohinjsko jezero - akumulacija, Bovec - akumulacija, posegi na Krasu). V zadnjih letih so se temu pridružili še objekti, ki jih veljavni družbeni plan 1981 - 85 postavlja v kategorijo tistih 7 objektov, ki jih je potrebno pred vključitvijo v tekoče družbene plane oceniti in ovrednotiti (Trebuša, Cerkniško jezero, Radovljica, Osp itd.). Kljub tej skupščinski odločitvi, je bila ves čas prisotna vrsta hudih ugovorov, ne nazadnje zaradi zapravljanja finančnih sredstev za posege, ki so "že vnaprej obsojeni na neuspeh."

V zadnjem času se razhajanju pri posegih v naravovarstvena območja, v kmetijske in gozdne površine pridružuje še vedno večja zavzetost za varovanje in zaščito okolja glede na kvaliteto življenja in bivanja, smotrnost izrabe naravnih virov in nevarnosti polucije v življenjskem okolju.

Dogaja se, da je vedno več poskusov realizacije nekaterih projektov blokiranih in njihova dokončna presoja znova odložena in prenešana v nedogled.

Posamezni posegi, ki so bili demokratično (a verjetno premalo premišljeno in s premajhnim sodelovanjem javnosti) sprejeti in verificirani v družbenih planih so sedaj, ko je zamisel konkretna in realizirana skozi lokacijski postopek preprečeni. Dogaja se tudi, da so vsi upravni postopki zaključeni in dovoljenja izdana, ob začetku realizacije na terenu pa pride do konfliktov, ki bi jih morali opraviti že v postopku.

Ob tem se velikokrat pojavlja znana igra med tistimi, ki bi poseg radi realizirali in tistimi, ki mu nasprotujejo. Eni želijo čim bolj parcialno reševanje, zaprto v krogu tistih, ki jih poseg najbolj tangira, drugi pa preprečujejo sprejemanje pobud v planske dokumente ob tistem upanju, da bodo s stalnim odlašanjem postopoma dosegli zamrznitev ideje. V tem tako pridobljenem času se bo po njihovem mnenju, odnos do posega spremenil, našli bomo nove energetske vire.

Odlaganje odločitve je nedopustno posebej tedaj, ko smo na določeni lokaciji že opredelili rezervat in preprečili kakršnokoli drugačno gradnjo (adaptacijo, dozidavo). Z gradnjo objekta odlagamo v nedogled in jo po določenih letih ponovno odložimo, brez posluha za vso škodo, ki smo jo prizadejali tam živečim prebivalcem.

Planiranje in prostorske odločitve

Vsa dogajanja okrog nastanka planov so, zaradi svoje enkratnosti, vredna posebne pozornosti. V zgodnjih sedemdesetih letih smo ob sprejemanju ustavnih amandmajev namenili veliko pozornost, tedaj uveljavljenemu pojmu družbeno planiranje. Po dolгих odlashanjih je bil 1976. leta sprejet zvezni zakon o družbenem planiranju. O prostoru sicer skoraj ni govora, a vendar naj bi prav ta zakon dal točne smernice, kako obravnavati odločitve o posegih v prostor, o katerih teče razprava na tem posvetu. Kaj hitro se je pokazalo, da v skladu z določili tega zakona v Jugoslaviji, nismo po enostavni poti rešili niti enega od spornih prostorskih posegov. Danes je veliko ljudi, ki bi se radi odrekli temu zakonu, ki govori veliko bolj v prid ekonomskemu planiranju kot družbenemu.

v Sloveniji smo v republiškem zakonu o družbenem planiranju ubrali nekoliko bolj premišljeno pot (leta 1980). V njem je namenjeno nekoliko več pozornosti prostoru in prostorskim odločitvam, a kljub temu je tudi ta zakon ostal pretežno ekonomski, čeprav je poskušal narediti več za sočasno socialno in prostorsko planiranje. Resni ugovori proti taki zasnovi so bili sprejeti z omalovaževanjem in podcenjevanjem. Ti ugovori so bili očitno upravičeni, kajti skoraj vse pripombe so upoštevane (in uzakonjene) v novem zakonu o urejanju prostora (iz junija 1984). Če bi pred 5 leti imeli več posluha za prostorske probleme, bi lahko precej olajšali pot ob sprejemanju nove, popolnejše in bolj vsestranske urbanistične zakonodaje. Kljub temu smo se v tem času precej naučili in je zato sedanja zakonska osnova bistveno boljša.

Zakon o urejanju prostora pomeni korak naprej pri opredeljevanju odnosov do naravnih danosti in do posledic človekovih vplivov na okolje. Spoznanje, ki je prevladalo ob nastajanju te zakonodaje je, da moramo pri planiranju in urejanju prostora

poleg principov kontinuiranega družbenega razvoja, v mnogo večji meri upoštevati fizične lastnosti prostora. Te lastnosti pa se ne spreminjajo v kratkem časovnem razdobju, niti ne kažejo kratkoročnih in hitro spreminjajočih se posledic, ampak so v celoti dolgoročne.

Ekonomске odločitve ne prenesejo dolgoročnosti posebno še v sedanjih razmerah. V prostorskem planiranju pa smo le dosegli priznavanje dogovarjanja na daljše časovno razdobje in šele na tej osnovi tudi sprejemanje srednjeročnih planov.

V dolgoročnih planih je potrebno tudi opredeliti odnos do konfliktov, ki že obstajajo pa tudi tiste, ki bodo posledica določenih odločitev. Prav tako je potrebno določiti širši družbeni interes in ukrepati v skladu s hierarhičnim podrejanjem nižjih prostorskih enot višjim in to obenem z obveznim in pravočasnim usklajevanjem in dogovarjanjem.

Eno od pomembnejših del pri pripravi dolgoročnih planov so strokovne osnove in smernice, ki poleg dolgoročnih ciljev določajo tudi obvezna izhodišča. Nanašajo se na varstvo in razvoj dobrin splošnega pomena kot npr. najboljša kmetijska zemljišča, varovalni gozdovi, varovalni pasovi zajetij in črpališč pitne vode, podtalnice, morska obala, nahajališča rudnin in surovin ter območja narodnih in krajinskih parkov oz. kulturnih spomenikov.

Vsa ta izhodišča so pomembna, saj omogočajo normalen razvoj, zaščito vsega, kar je zaščitno vredno. Skozi določila zakona smo na najboljši poti, da se vendarle začnemo bolj korektno in pravočasno pogovarjati in medsebojno poslušati.

Nosilci planiranja - v tem primeru tisti (energetiki, vodarji), ki želijo z neko inovacijo poseči v prostor, so dolžni pri pripravi elementov, ki jih dajejo v postopek za vključitev v planski proces, zagotoviti skupaj z občinami in republiko vsestran-

sko presojo. Analiza vseh danosti mora odgovoriti na vprašanje, kaj pravzaprav želijo nosilci planiranja (optimalno rešitev z alternativami) ter kakšne posledice v prostoru in okolju bo ta poseg povzročil.

Zakon zahteva alternativne in variantne rešitve. Ob posegih, ki so predmet te razprave sta alternativni praviloma samo dve: z novim posegom korenito spremeniti izgled in izrabo prostora ali pa pustiti vse skupaj tako kot je.

Taki predstavitvi in vključitvi v osmutek dolgoročnega plana po predpisanih postopkih sledi angažiranje javnosti (razgrnitev) z željo in možnostjo, da prav vsak direktno in indirektno prizadet občan pove svoje stališče in mnenje. Če glede na rezultate javne obravnave ni mogoče priti do enotnih in usklajenih stališč (v naših primerih takih stališč do spornih posegov najbrž ne bo) je predviden postopek usklajevanja v okviru pristojnosti, ki jih imajo Izvršni svet Skupščine SR Slovenije in njegovi komiteji, samoupravne interesne skupnosti itd. Če tudi po tej poti ne bi prišlo do uskladitve, je potrebno, v skladu s sistemom družbenega planiranja, izvesti postopek in sprejeti poseben zakon. Skupščina SR Slovenije je tista, ki bo v končni fazi s spejemom dolgoročnega plana ali s posebnim zakonom sprejela ali odklonila končno odločitev o posegu.

Principi odločanja

Novi uzakonjeni sistem je dovolj demokratičen in javen. Kljub temu pa je naivno misliti, da bodo potekale stvari bolj tekoče, z manj spori in manj medsebojnih nestrpnosti.

Zavedati bi se morali, da imamo vendarle dovolj znanja za razumno sprejemanje odločitev. Prav tako bo že v pripravi strokovnih osnov zbranih dovolj argumentov, nekateri bodo kvantificirani, nekaj bo nedorečenih - posebno še tedaj, ko bo šlo

za opredeljevanje - kaj je res lepo in ohranitve vredno. Prav tu se bomo najbrž morali posluževati medseboj primerljivih kriterijev. Ob tem se bomo dotaknili tudi vprašanj emocionalnega odločanja za katerega ugotavljamo, da je precej prisotno pri vseh tovrstnih odločitvah. Najbrž je potrebno dopustiti to zelo specifično in osebno pot odkrivanja vrednostnih plati tovrstnih posegov, dopustiti neposredno nagonsko dojemanje primerjanih količin ter povezovanje med zavestnim vrednotenjem in subjektivnim tehtanjem.

Potrebno je ponovno poudariti, da je odgovorna naloga tistega (delegata), ki bo v končni fazi (po seznanjanju z vsemi argumenti in vsemi zabeleženimi ugotovitvami in primerjavami) dvignil svoj glas o sprejemljivosti ali zavrnitvi pobude. Sam pri sebi bo moral z racionalno in emocionalno presojo ugotoviti, kaj je za obstoj in bodoči razvoj slovenske družbe najprimernejše in najustreznejše.

Zaključek

Ni dvoma, da smo pred izredno težkimi nalogami. Vprašanje pa je, ali smo pripravljeni vložiti določen napor za to, da si odločitev ne bomo še dodatno oteževali z nekorektnimi postopki. Izhodišč za posamezne presoje je oziroma jih bo dovolj; znane in dogovorjene so tudi poti, kako priti do strokovnih osnov in rešitev. Odločili pa smo se že, da bomo prav pri energetski oskrbi v veliko večji meri skrbeli za varčevanje na vseh področjih in s tem zmanjšali nujnost tako pospešene gradnje novih objektov, kot smo to zahtevali v preteklih lo letih (porast porabe energije je padel iz letne stopnje 7% na predvidenih 4,5%).

Ker pa vendarle hočemo ohranjevati doseženi standard, smo seveda prisiljeni graditi nove objekte na novih lokacijah. Pri teh gradnjah ima hidro energija še posebno in poudarjeno mesto, vendar se tudi jedrski energiji ne bomo mogli odpovedati. Z vso odgovornostjo pa bomo morali poiskati nove možnosti na domačih lokacijah. Vrniti se moramo v naše doline, porečja, z rudami bogata območja in tam poiskati rešitve, ki bodo tudi boleče, tako zaradi posegov v naravo, ki jih bodo povzročili hidroenergetski objekti, kot zaradi polucij, ki jih bodo povzročali termoeenergetski in drugi objekti.

Naše sodelovanje pri odločanju se ne more, tako kot doslej, začeti tedaj, ko bo javnosti predstavljen nek nov projekt ali pobuda, ampak že tedaj, ko se odločamo o stopnji rasti proizvodnje, stopnji rasti porabe energije, ob dogovarjanju o splošnem družbenem napredku in o ohranjevanju že doseženega in končno ob potrošnji, ki ne odgovarja duhu varčevanja in stabilizacije.

Težavnost odločitve o sprejemljivosti posegov je nesporna. Problem je nedvomno že tako velik, da bi se morali vsi skupaj zamisliti nad tem, kako se obnašamo: pritikanje misli, ki jih ne mislimo, medsebojno obtoževanje s kaj neprimernim izrazoslovjem, skrivanje za avtoriteto, medsebojna nekorektnost in obračunavanje.

Če smo vendarle sprejeli dogovor o načelih odločanja, potem imejmo vsi skupaj več zaupanja v principe tega odločanja in bolj se potrudimo, da bo vsak od nas na pošten način prispeval in sodeloval pri formuliranju končne odločitve. Uvedli smo javnost postopkov, demokratičnost in odprtost in tudi poslušajmo vse glasove in mnenja:

- tistih, ki bodo morali zaradi nekega posega zapustiti svoje domove;

- tistih, ki bodo morali odstopiti od zahteve po ohranitvi narave ali določenih vrst favne in flore;
- tistih, ki jim bo nov poseg poslabšal bivalne razmere in kvalitete ter
- končno tistih, ki se bodo morali odpovedati ekonomsko nespor-
no utemeljenemu energetskega objektu ali posegu, ker je nje-
gova realizacija v nasprotju s splošnimi družbenimi interesi.

Ob tem naj opozorimo, da se bomo morali kaj kmalu odpovedati investicijam, ki bodo ekonomsko neupravičene in dolgoročno ne-
rentabilne in to prav zaradi stroškov, ki jih bo povzročala
gradnja naprav za preprečevanje polucij in zaradi stroškov za
vzdrževanje teh naprav. Tem stroškom se v bodoče ne bomo mogli
odpovedovati.

Preseči moramo pogovor na takem nivoju, ki pelje k osebni
užaljenosti, k umiku in odstopu od nadaljnjega zagovarjanja
svojih zamisli in umiku od prizadetega sodelovanja pri iskanju
sprejemljive rešitve.

Ob tem moramo postati dovolj zreli, da se bomo o načelnih odlo-
čitvah pogovarjali in to ob analizi tistih elementov, ki so za
tako načelno odločitev zadostni in ne z obilico podatkov, z
nepotrebno izgubo časa, energije in finančnih sredstev za celo
vrsto nepotrebnih tehničnih podrobnosti, ki morajo ostati do-
mena postopka ob pridobivanju upravnih (lokacijskih in gradbe-
nih) dovoljenj.

Ob prenehanju doslej uveljavljenih načinov medsebojnega dogo-
varjanja, ki je vodil v že večji konfrontaciji stališč "za in
proti", z več medsebojnega zaupanja in javnega delovanja, več
odgovornosti tistih, ki bodo v končni fazi odločali in zavze-
tim sodelovanjem nas vseh, lahko pričakujemo take odločitve,
ki bodo v končni fazi sprejete v našo skupno korist.

UDC 536.7:711 (497.12) 2-- 20

D.Fatur

DECISIONS ABOUT POWER PLANTS LOCATION

Summary

The meeting about environmental impacts of power plants was convoked at the time we are trying to solve very difficult problems, resulting from energetic and other spatial encroachments and their environmental impacts. Because of rapid critical estimation growth linked with spatial encroachments in the last ten years, we had to create a completely new approach - with more emphasises on natural preservation, with use of suitable materials and with better advanced technology application which is from environmental point of view indisputable, acceptable and in a high degree of economy. These provisions should be less atrocious and with acceptable and fully a quainted environmental impacts in a long-term development. We are adopting annual, medium and long term plans. By the plans we are predicting, more or less accurately our economic, spatial and sociologic development, in spite of the fact that the predictions are not always realized. In verified social documents we stipulate among others: production growth, energy demands, provisions for social and communal standard protection, different planned constructions... They represents basic elements to meet development objectives. Usually we have a small number of objections against the plan's determinations during the adopting period (usually against national product, degree of energy demands, demands for available hydroenergy, disputed thermo and nuclear power plants). But we are being faced with intense oppositions and accusations during the time of their realisation. The new spatial legislation (1984) is trying to solve some of these problems. The legislation defines the main principles for democratic assessment of planning documents and self management agreement in decision making proces. And we hope that these main principles would be gradually adopted in practice. We must cease with the old social agreement practice. It was leading into complete confrontations between mediators or/and imitators of the project and "conservationists". The last one are trying to preserve the country in its natural beauty and to prevent projects with negative environmental impacts. It is unambiguous, rapid growth problems are very difficult to handle, although they are the result of vital projects abandonment or further environmental pollution. We ought to find a solution in timely and proper professional assessment procedures, with all the emphasis on decisive elements of decision making proces. And it ought to be without mutual accusation, based on a lot of understanding. On this basis we would be able to decide which is the most appropriate solution for society.

It is unambiguous that we must deal with an individual project, but we need to put more emphasises on it during its preparation period because of some kind of timely and interstage agreement.

such implementation would help us to decide with less financial expences, and on the basis of wide public debate and participation, what to do with the project. To proceed with it or to stop it for good, or / and just for a short time . If we are not able to agree upon such procedure, we must be aware to deal with more and more mutual distrust and antagonisms in the future, with decisions delays and other inconvenient effects for a whole community.